

Rikiraken marurungim

Ko riai ni kaakoroko ngkana e kangenge mamaam ke buuam. Imwiin tabeua te wiiki n nimii am bwai n aoraki, ko a aki kainanoa ae ko na kaakoroko ao ko a ko na ni waaki nako n aron are ko tataneiai iai. Ko aki kona ni kabuta te aoraki nakoia tabeman ngkana ko teimatoa n ira tuan nimakin am bwai-n-aoraki

Ngkana e reke te kangenge n mwakoron rabwatam tabeua, ke e reke iroum te 'Latent TB', ko aki kainanoaki bwa ko na kaakoroko ao ko kona ni waakinako ni karaai bwaai ake ko tataneiai iai. Ko ti kainanoaki bwa ko na teimatoa n anai am bwai n aoraki n aron are e baireia am neeti.

Aomata ake a tia n tiku ni maan irarikin te aomata ae kangenge (Close contacts)

Aomata ake a tia ni tiku ni maan irarikin te aomata ae e kangenge mamaana ao buuana a na kona n reke irouia te kangenge. E na reitaki ma ngkoe temanna man te tabo are e tabeakini totokoan butin aoraki ngkana ko na riai n tuoaki.

Te tutuo ibukia te koraki ake a tia n tiku ni maan irarikin te aomata ae kangenge (Close contacts).

Akea boon te tutuo nakoia ake a kanakoaki bwa a na tutuo irouia taan kuakua ake a tabe ma totokoan butin aoraki.

E kakaokoro te tutuo nakoia aomata nako, e baireaki nakon te ririki ni maeu.

- Ataei aika a uarereke a tuoaki n te tutuo ae arana 'Mantoux test'. N te tutuo aio ao iai te iti ae uarereke ae e na itinaki iai ao e manga tuoaki 3 te bong imwiin te iti.
- Ataei ake a ikawai riki ao ikawai a na tuoaki raaia ae arana te 'Quantiferon'.

Imwin am tutuo ao e na reitaki ma ngkoe te Neeti ibukin Totokoan Butin Aoraki bwa tera ae ko na karaia imwiina.

Ibukin rongorongona riki

Tuberculosis (TB):
info.health.nz/tuberculosis

BCG vaccination – National Public Health Service – Northern Region:
www.arphs.health.nz/bcg

April 2025

HE3038

This resource is available from healthd.govt.nz
or your local Authorised Provider:
healthd.govt.nz/pages/contact-us

Health New Zealand
Te Whatu Ora

Kiribati

Te Kangenge (TB)

Health New Zealand
Te Whatu Ora

Bon te aoraki ae ko kona ni kakaiaiki iai te TB ao e kona ni buti mai iroun temanna nakon temanna. E ngae ngke e kona n rangi ni kaorakiia tabeman, e bon kona naba ni bwai n aorakiaki ao ni katokaki.

Aekakin nako te Kangenge

A aki kantaningaaki aomata ni kabane ake a tia n ikeikena manin te kangenge bwa a na bane ni bwaka n aoraki iai ke ni kona ni kabutinakoa manin te kangenge, bwa a kakaokoro korakoran tautian rabwataia aomata ao a kakaokoro aron temanna ma temanna ni kaaitara te aoraki aio.

'Latent TB'

Tabeman a kona ni kaitara te man n aoraki ibukin te kangenge ao a 'kamatuua ('sleep')'. Ngkana e reke aio, ao rabwatam e tuai n tiringa raoi manin te kangenge ma e aki kaorakiko ao ko aki naba kona ni kabutia nakoia tabeman. E aranaki aio bwa te 'Latent TB'. E nakon teniman man tengaun te aomata ake a ikeikena manin te kangenge a reke irouia te 'Latent TB'.

Te Kangenge (TB Disease)

Iai tabeman ake a ikenarake manin te kangenge ao aki kona n taobaraia ao a bwaka n aoraki iai. E aranaki bwa te Kangenge (TB Disease) .

E kona naba n reke iroum te Kangenge (TB Disease) ngkana iai iroum te 'Latent TB' ao e kerikaki korakoran tautian rabwatam ni manga 'kauti ('wake up')' manin te kangenge.

Ngkana a rootaki mamaam ke buuam ni manin te kangenge ao ngkanne ko kona ni kaewea nakoia tabeman.

Ngkana arona bwa a rootaki ni manin te kangenge mwakoron rabwatam ake tabeua, ma tiaki mamaam ke buuam, ko aki ngkanne kona ni kabutaanako te kangenge nakoia tabeman. A bane ni kainanoa bwainaorakiaia aekakin kangenge ni kabane.

E kanga ni buti te kangenge

E ti kona n ewe nakoim te kangenge mairoun te aomata ae e kangenge mamaana ke buuana. A kona ni kabuta manin te kangenge ngkana a bekobeko, a mwatie ke n anene ni kaan ma aomata.

A na rangi ni kakai reke irouia te kangenge aomata ake a maeka ma te aoraki ae iai irouna te kangenge.

E aki kakai butinako te kangenge ao e na reke aua(hours) aika a mwaiti te maan ni mena irarikin are iai irouna te kangenge imwaain ae e na kona n reke iroun te aomata.

Kanikina

Ngkana ko kangenge e kona n reke iroum bwaai aikai:

- Bwaka n rawawata
- Aki kan amwarake
- Kabuebue
- Maonotiti (riki n te tairiki)
- Akea n angi-n-nano ke te kainnana n taainako
- Te katiburoroa
- Te maraki n taabo ake a rootaki ke n utuaki

Ngkana e rotaki mamaam ke buuam n te kangenge ao ko kona naba ni:

- Bekobeko, ae e reitinako inanon 3 te wiiki ke iaona riki
- Bekoraraa
- Maraki ni bwaabwa ke te bono-n-ike

Akea kanikina aika ko namakini ngkana e reke iroum te kangenge are e aranaki bwa te 'Latent TB'.

Ngkana ko kainanoa buokam ibukin aorakim ao reitaki ma am taokita ke tarebonia Healthline n te tai ae ko kainanoia iai n te number ae e aki kabooaki ae 0800611116.

Aomata ake a kai reke riki irouia te kangenge

E kakai reke riki te kangenge irouia aomata ake a mamaara tautian rabwataia.

Aika a kai reke irouia:

- Merimeri ao ataei
- kaara
- Aomata ake iai aorakia n aron te tioka, te kirine ae e a aki mwakuri raoi (kidney failure), te kaentia ke te HIV
- Aomata aika a toka i aon bwainaoraki aika a kauarerekea tautian te rabwata
- Aomata aika a moomoko ke n arekoro.

Bwainaorakiana

E bwainaorakiaki te kangenge ni bwaiaorakiana aika a bon onoti aika a tiringa manin te kangenge. Akea booa nakoia aomata nako ake a maeka iaon New Zealand. E na katauraai bwatin aikai te Nurse ibukin Totokoan Aoraki, e na kabwarabwara bwa e na kanga aron nimakiia, ao e na rereitaki n ongora bwa ko uara. E na iai naba am tai n tu-tutuo ma te taokita ibukin te kangenge.

Ko riai n anai am bwainaoraki nikabane ibukin tiringan manin te kangenge. Ngkana ko teimatoa ni kakabwaka am bwai n aoraki ao e a kona n aki mwakuri n tiringa manin te kangenge. E na kamatoa riki aron bwainaorakiam ao ko kona ni manga bwaka n aoraki riki.

Te iti n totoko

I New Zealand ao e tauraoi te iti n totoko, ibukin te kangenge, ae e aki kabooaki, nakoia ataei aika a uarereke ao ataei aika iaan nimaua aia ririki, aikai aika a kakai ewekaki n te kangenge. E aranaki bwa te 'BCG vaccine'.E kamanoia ataei aika a uarereke man aekaki n aoraki aika a rangi ni korakora ao ni kakamaku. Ibukin rongorongona riki, kawara: www.arphs.health.nz/bcg